

nový film Jana Svatoše

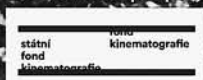
ARCHA

světel a stínů

www.archafilm.com

Film vzniká za podpory

Archa světla a stínů – příběh o zrození filmové divočiny a rozhovor s Janem Svatošem

Celovečerní distribuční debut režiséra Jana Svatoše, jemuž předcházelo téměř 10 let příprav, rešerší a pátrání ve filmových archivech včetně knihovny Kongresu Spojených států amerických ve Washingtonu, D. C., poprvé prezentuje unikátní archivní záběry z africké divočiny, pořízené ve 20. až 30. letech minulého stol., a zasazuje je do kontextu současné Afriky. Inovativním způsobem odkrývá zcela zapomenutý příběh z éry počátků kinematografie a vypráví o lásce na první pohled, ale i o odvaze, předsudcích a o střetu umělecké svobody s diktátem Hollywoodu. Dílo filmových průkopníků Martina a Osa Johnsonových, jehož prostřednictvím podává svědectví o zrození filmové divočiny a mizení jejího předobrazu, je autentickým otiskem doby, kdy samotné filmování v Africe bylo nebezpečnější než šelmy nebo malárie, kdy fotografovat znamenalo riskovat, v lepším případě neúspěch, v horším život. Jejich záběry kdysi fascinovaly nejen širokou veřejnost, ale i osobnosti, jako byl Ernst Hemingway a Charlie Chaplin, nebo britskou královskou rodinu. Inspirovaly i amerického režiséra Roberta J. Flahertyho (1884–1951), vynálezce žánru „wildlife documentary“, který v r. 1922 natočil první komerčně úspěšný dlouhometrážní dokument. Řada záběrů v novém filmu je veřejnosti představena vůbec poprvé.

Kdo byli Martin a Osa Johnsonovi a jakých prvenství dosáhli?

Johnsonovi byli fotografičtí a filmoví průkopníci, zakladatelé dnes velmi populárního přírodopisného filmu. Měli odvahu, že vyměnili pušky za kameru a fotoaparát a vydali se do neprobádaných končin, zatížených mnoha předsudky. To vše v době, kdy v Africe neexistovaly národní parky. Mají ale další pozoruhodná prvenství: v r. 1919 udělali první projekci domorodým obyvatelům na Šalamounových ostrovech, jsou autory prvního zvukového filmu natočeného v Africe a jako první natočili komplexní letecké záběry Afriky od Kapského města až po Káhiru. A to nemluví o milnících v nočním fotografování...

Jak tehdy Afrika vypadala?

Pokud dnešní svět trpí přemírou informací, tak tehdy byl o Africe informací naopak naprostý nedostatek. Mluvílo se o ní jako o temném světadílu. Jediný dostupný obraz tohoto kontinentu představovaly výpovědi lovců. Ti ovšem podávali pohled zásadně zkreslený – zvířata byla líčena jako krvelačná monstra a domorodci jako bojechtiví lidožrouti. Mezitím v Africe pokračovala střelecká jatka, která dovedla řadu druhů k úplnému vyhubení. Dopad na celosvětové publikum byl obrovský – tehdy si lidé tato zkreslená fakta nemohli nijak ověřit. Jedině tím, že by se do Afriky vydali na vlastní kůži. A právě to udělali v r. 1921 Martin a Osa Johnsonovi.

Proč se váš film jmenuje Archa světla a stínů?

Biblický Noe kdysi na svou Archu naložil zvířata, aby je zachránil, uchoval pro příští generace. Johnsonovi udělali něco podobného – vytvořili jakousi kinematografickou archu, v níž přebývají obrazy lidmi vyhubených zvířat i zmizelých kultur. A protože záběry byly pořízeny na černobílý film, nazvali jsme ji Archou světla a stínů.

Jaká byla tehdejší doba z hlediska fotografování?

Představte si, že máte za úkol udělat fotografii, s níž vyhrajete prestižní soutěž. Musíte se ale rozloučit se všemi technickými vymoženostmi současné doby. Odložit mobilní telefony, zaparkovat své vozy s náhonem na všechny čtyři, odpojit se od internetu a místo digitálních kamer, kde člověk vidí okamžitě výsledek na LCD, vyrazit do Afriky s přístroji vážícími několik desítek kilogramů. A zajistit si vyvolávání a ustalování, zásoby vody v pustinách. Protože neexistují kvalitní zoomy, musíte se ke zvířatům vydat blíž. Než se vám podaří zaostřit, nezapomeňte hlídat nosorožce, který se k vám mezitím rozeběhl. Předstírá útok, nebo ho myslí smrtelně vážně? Byli byste schopni udělat záběry, které by dokázaly konkurovat King Kongovi? Johnsonovým se to podařilo.

Jak známí byli Johnsonovi ve své době?

Na to odpoví už jen sama skutečnost, že se za nimi na daleký a vyprahlý keňský sever vydali nástupci britského trůnu – Alžběta

Bowes-Lyonová (kterou si pamatujeme jako „královnu matku“) a Jiří VI. Martin a Osa byli osobnostmi prvního řádu – obdivoval je i Jack London nebo autoři příběhu o lvici Else.

Proč se na jejich odkaz zapomnělo?

Johnsonovi bohužel neměli děti, které by pečovaly o jejich filmový odkaz a obrovský archiv. Martin zemřel v r. 1937, Osa v 50. letech minulého století. Roli bezpochyby sehrálo to, že se rodiště obou filmařů nenacházelo poblíž velkých měst, ale ukryté na americkém Středozápadě. Historikové kinematografie je bez hlubšího vhledu na základě hollywoodských filmů zařadili do koloniální doby, z níž podle mnohých názorů nevzešlo ze Západu nic dobrého. Ani nemusím zdůrazňovat, že se vůbec nepřihlíželo k Martinově fotografické, dokumentární a spisovatelské tvorbě. To vše jsou vrstvy prachu, který usedl na jejich příběhu. Jak řekl známý filmový historik David Bordwell: „V tomto momentu jsme k odkazu Johnsonových přistoupili jako filmoví archeologové.“

Čím může příběh z minulého století zaujmout současné diváky?

Přestože Martin s Osou žili téměř před 100 lety, jejich odvaha a dramatický životní osud ob stojí i dnes. Už jen to, za jakých podmínek se seznámili a vzali (v pátek se seznámili, v neděli měli svatbu, přes věkový rozdíl, Osa byla velmi mladá) a že jejich vztah vydržel až do konce života. To jim mimochodem vysloužilo přezdívku rebelové z Kansasu. A jaká aktuální témata je s námi spojují? Jejich životní cesta ukazuje odvahu plnit si své sny, potřebu vyvracení stereotypů, respektu k jiným národům, ale je také o ochraně životního prostředí, moci peněz v Hollywoodu a ironii osudu.

Jak se zrodila myšlenka na tento film a jak dlouho vznikal?

Klíčovým momentem se pro mne stala první návštěva Afriky v r. 2007. Zažil jsem nejen autentickou dechberoucí přírodu, ale i odvrácenou stranu – masový turismus, frontu na levharta, neukázněné fotografy, turisty pokřikující na divoká zvířata. Měl jsem potřebu na ten kontroverzní prožitek reagovat. Tak vznikla myšlenka vrátit se zpět v čase. Studoval jsem tehdy Filmovou akademii múzických umění a díky zájmu o Afriku mne zaujala věta suše konstatující, že ve 20. letech 20. stol. v Africe natáčel nějaký Martin Johnson. Zrodil se mi v hlavě nápad odjet do severní Keni se starou technikou vzdát hold prvním fotografům a něco se od jejich způsobu myšlení přiučit. Expedici jsme podnikli do dalekého národního parku Marsabit, tedy do míst, kde Johnsonovi uskutečnili svou nejdelší a nejslavnější expedici nazvanou Čtyři roky v Ráji. Byla to 40denní fotografická katarze.

Příběhu Martina a Osy Johnsonových se věnuji intenzivně od r. 2008, kdy začaly rešeršní práce. V r. 2010 jsem uspořádal a vedl expedici Fotografické návraty do severní Keni. Z této cesty jsme natočili dokument Africa obscura, který získal tři ocenění a v České televizi se dočkal 8 repríz. Povzbuzen objevem místa uprostřed

1 Režisér Jan Svatoš a kameramanka Romi Straková při natáčení v rezervaci Tallgrass prairie v Kansasu.

Foto J. Borgeson

2 a 3 Martin a Osa Johnsonovi na filmové výpravě v Belgickém Kongu (obr. 2), kde pořídili první zvukový film v Africe (3). Z natáčení v pygmejské vesnici.

Snímky: Martin and Osa Johnson Safari museum

4 Tvůrci dokumentu zrekonstruovali také tehdejší použití magnéziových záblesků při nočním fotografování.

5 Z filmování v Keni, kde se natáčelo celkem třikrát, včetně období dešťů.

Foto J. Svatoš (obr. 4 a 5)

pralesa, kde stávala temná komora Martina Johnsona, jsem začal připravovat celovečerní film. Od počátku jsem chtěl, aby zapomenutý příběh Martina a Osy byl připomenut jako komplexní celek. Náš štáb odjel několikrát natáčet do Keni, Botswany a Spojených států amerických. Náročné byly rešerše v Safari muzeu a v knihovně Kongresu ve Washingtonu, D. C. Natáčení Archy světél a stínů pokračovalo až do r. 2017, kdy byl film dokončen.

Je pravda, že jste spolupracovali se světznámým dokumentaristou Wernerem Herzogem a hudebním skladatelem Sirem Karlem Jenkinsem?

Ano, s tímto legendárním filmařem jsem se setkal osobně v Los Angeles a také ve Vídni. Konzultoval jsem s ním nejen scénář, ale i samotné natáčení a hrubý střih. Werner Herzog o filmu prohlásil, že mu atmosférou připomíná filmové rekvie. Díky spolupráci se skladatelem a dirigentem Karlem Jenkinsem, autorem alba Adiemus, se do filmu dostaly dvě skladby tohoto hudebního génia.

O jaký žánr dokumentárního filmu vlastně jde?

Jedna z hlavních linií filmu je založena na archivních záběrech Martina a Osy Johnsonových a jejich životním osudu. Druhá na naší reflexi současné Afriky. Dokument ale kombinuje více vrstev.

Natáčelo se i v nepřístupných místech.

Nejvíce si vážím toho, že jsme se dostali např. do přísně střežené keňské rezervace

Ngulia Rhino Sanctuary, kde nám bylo umožněno natáčet s elitní protipytláckou patrolou Kenya Wildlife Service. Stejně tak výjimečné bylo, že jsme získali povolení natáčet v bývalém jaderném krytu u města Culpeper nedaleko Washingtonu, D. C., kde se nyní nachází centrální sklad vysoce hořlavých nitrátových negativů spravovaných Knihovnou Kongresu USA.

Proč si nenechat film v kinech ujít?

Záběry pořízené Martinem Johnsonem a jeho ženou Osou byly už ve své době určeny pro filmová plátna. Dosahují vysoké kvality, nejen po technické, ale i obsahové stránce. Spatřit v nadživotní velikosti obrovská (a bohužel již vymizelá) sloní stáda nebo se proletět nad New Yorkem 30. let minulého století (ještě bez mrakodrapů) bude zcela určitě nezapomenutelným zážitkem.

„Váš film nám dává možnost zamyslet se nad tím, jestli některé změny, které se kolem nás odehrávají, neprobíhají až příliš rychle.“

George Wileman

(Knihovna Kongresu Spojených států amerických)

